

УДК 14:7

Вікторія Даценко,
канд. філос. наук, доцент,
Черкаський державний технологічний університет

ЗМІНЕНИЙ ФОРМАТ МИСТЕЦТВА

Проблема сучасного мистецтва є актуальною для нашої національної культури. Культуру нашої країни сприймають через бачення і творчість сучасних митців. Сьогодні наше українське мистецтво є політичним: ми боремося за свою незалежність, культура на тлі війни продовжує свій розвиток і видозмінюється під впливом війни, видозмінюючи свої формати. Нові можливості поєднуються з новими технологіями. Старі естетичні критерії втрачають свої орієнтири. Будується інша реальність, відкривається безмежний простір для вільного творення. Сучасні українські митці експериментують із формою, використовуючи традиційні елементи або вносячи принципово нові. Відбувається переосмислення нашої історії в руслі протестної культури.

Ключові слова: *культура, сучасне мистецтво, актуальне мистецтво, російсько-українська війна, творчість, протестна культура.*

У культури багато територій. Культуру нашої країни сприймають через бачення і творчість сучасних митців. Сьогодні наше українське мистецтво є політичним. Поки ми боремося за свою незалежність, культура на тлі війни продовжує свій розвиток і видозмінюється під впливом війни. Звісно ж, що масова культура завжди буде масовою, а елітарна – елітарною. Культура і мистецтво, не втрачаючи своєї цінності, видозмінюють свої формати. Авторка живописних робіт, інсталяцій, перформансів та відео Леся Хоменко, вказуючи на важливість культури і мистецтва в будь-який час, зазначає: «у час, коли панує фізичне знищення, ми будемо фізично створювати» і закликає використовувати весь символічний капітал і на дипломатичному і на геополітичному рівнях.

Вагомі зрушення у сфері культури і мистецтва розкривають нам видимий і глибокий зв'язок з політичними, соціологічними і демографічними змінами, із суперечливими процесами.

Вітчизняні автори Г. Ілюшина, О. Клименко, О. Кириченко [3], О. Лосик, Н. Пригодич, О. Роготченко, В. Бурлака, О. Соловйов, О. Титаренко, О. Наконечна [7], Н. Товтин [11] у наукових доробках представили драматичність історії українського мистецтва, вказали на тенденції розвитку українського мистецтва, дослідили події авангардного характеру.

Питаннями дослідження політичної культури займалися О. Рудакевич, Є. Гаращук, В. Ребкало, О. Рудакевич, В. Лісовий та ін.

В. Бавикіна в статті «Політичний акціонізм у сучасному мистецтві як соціальна дія» зазначила, що акціонізм є реакцією на громадську та політичну ситуацію. Ця реакція порушує традиції та звичаї, вона є активною дією і йде проти усталених правил та практик. Акціонізм – це активна відповідь.

Нині старі естетичні критерії втрачають свої орієнтири і будується інша реальність, відкривається безмежний простір для вільного творення, коли не потрібно підлаштовуватися до старих канонів. Ці перспективи для побудови зміненого формату мистецтва вдало описала О. Я. Муха в праці «Формування неklasичних категорій естетики для оцінювання сучасного мистецтва» [6].

Мета статті – дослідити, як саме російсько-українська війна спричинила змінення формату мистецтва.

Проблема сучасного мистецтва є актуальною для нашої національної культури. Сучасне мистецтво в нашій державі до війни було часом невизнаним, часто стихійним, не функціонував справжній арт-ринок, митцям було складно реалізувати себе інколи через брак коштів, інколи через брак досвіду, інколи через відсутність системи обміну інформацією і небажанням України підтримувати цей процес. Ми маємо багато талановитих особистостей, але не маємо можливості побачити їх твори.

О. Кириченко в своїй науковій праці «Актуальні проблеми вивчення сучасного мистецтва» наголошує на тому, що саме «поняття «сучасний» при характеристиці художнього процесу існує більше ста років. На перший погляд воно здається цілком обґрунтованим стосовно позначення мистецтва, що належить до однієї епохи з тими, хто є його сучасниками. Однак на початку ХХ століття сучасними називали авангардні течії, у другій половині століття – всі явища епохи постмодернізму, наприкінці століття – все те, що радикально відрізнялося від попередніх новацій, сьогодні – це ще більш складні і неоднозначні явища художньої культури останніх років» [3].

Без сумніву, поняття «сучасне мистецтво» має багато трактувань, і в науковому колі йдуть дискусії щодо терміна «сучасне мистецтво», яке має синонімічні відповідники «актуальне мистецтво», «contemporary art». Між ними існує принципова відмінність. Зрозуміло, що сучасне мистецтво твориться нашими сучасниками і є більш загальним поняттям, а «актуальне мистецтво», «contemporary art» розуміється як новітнє, експериментальне, пошукове мистецтво. В. Д. Сидоренко в праці «Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть» зазначає, що ці різні поняття показують «причетність мистецтва до соціально-культурологічної і громадської проблематики, змістовим складником якої є співзвучність нашому часові» [10].

Досить влучно Н. В. Нанонечна в статті «Сучасне мистецтво: зміна головної парадигми» говорить, що мистецтво – це мова епохи і для розуміння світу треба вчити цю мову. Науковиці вдалося систематизувати основні ознаки сучасного мистецтва. Серед них вона виділяє: «перетин меж між різними галузями художньої діяльності; відсутність домінувального напрямку; зміна основного принципу сприйняття витворів мистецтва; перевага змісту над

формою; самодетермінація; дизайнерський компонент містять практично всі форми сучасного мистецтва. Саме тому дуже багато форм сучасного мистецтва є суцільно дизайнерськими, як, наприклад, інсталяція, перформанс, інтерактивне мистецтво тощо» [7].

Сучасне мистецтво – це розпад застарілої парадигми і запис процесу цього розпаду. Розпад може бути жестом творення. І треба осмислено пройти через цей процес. Сучасний митець експериментує з формою, використовуючи традиційні елементи або вносячи принципово нові. Важливим є також те, що завдання сучасного мистецтва – виявляти потаємне у соціальних глибинах суспільства, подекуди відкривати приховане» [10]. Хоча першопрохідцем, експериментатором бути важко, але митець має можливість виходити за рамки усталеної естетики і творити нові формати, креативно розвивати сучасне мистецтво і по-своєму трактувати художню вартість власного творіння. Нові можливості поєднуються з новими технологіями і вибудовують нові, змінені формати мистецтва. Митці завжди новатори, що показують нам можливості інших поглядів на світ і на буденні речі, які ми навіть не помічали в повсякденному житті. Науковець пояснює, що «візуальний образ докорінно змінено: він виражається через напис, знак, рисунок, кольорове рішення. Твір, природно, – щоразу відкриття. А відтак його сприйняття завжди різне» [10]. Тут з'являється надважлива проблема критеріїв оцінки сучасного твору. Підіймається питання досконалості форм твору. Митці будують естетичний досвід сьогодення.

В художній спільноті існують механізми закріплення і визнання статусу твору сучасного мистецтва. Виокремлення сучасного мистецтва як мистецтва взагалі – це задача у процесі ознайомлення з певними явищами новітніх художніх течій, зазначає О. Кириченко. Далі мистецтвознавиця наголошує, що «сучасне мистецтво (contemporary art) – це мистецтво синтетичне, воно може об'єднувати в одному творі кілька базових елементів: зображення, об'ємну форму, звук, світло, колір, слово, простір, рух. Існує воно на кордоні багатьох областей людського знання і постійно шукає нові об'єкти для осмислення і нові засоби, матеріали та форми для створення образу». Нові види сучасного мистецтва, які з'являються на межах областей творчості і є «шляхами його розвитку: «інсталяція», «відеоарт», «мистецтво об'єкту», «перформанс», «медіа-мистецтво», «інтерактивність» – всі ці терміни позначають види і форми, практики і технології, які використовують сучасні художники». Далі авторка виділяє новітні форми художніх практик: «акційне мистецтво», «мистецтво об'єкту» і «мистецтво новітніх технологій» [3].

У статті «Кодомовний аналіз українського візуального мистецтва як метод дослідження культури постмодернізму» О. Ліщинська тлумачить український культурний простір як такий, що містить загальносвітові прикмети доби постмодерну. Авторка відзначає, що сучасне візуальне мистецтво увібрало прикмети культури постмодерну: широкий плюралізм, еkleктику, гетерогенність культурних елементів, і постає на основі багатих традицій. Традиції продовжують жити у нових, несподіваних проявах та форматах. Дослідниця розмірковує: «змістовно-сутнісне наповнення сучасного

українського візуального мистецтва в основному визначене Мовою. Мистецька рефлексія охоплює проблеми національної ідентичності та соціально-політичні запити. Формотворчі вияви актуального українського мистецтва вводять його в царину актуальних новітніх візуальних художніх технік, що тяжіють до Коду. Це особливо помітно в образотворчому мистецтві, яке активно перекодовується на візуальне» [4]. Авторка виділяє інсталяцію, асамбляж, перформанс, відео-арт, мистецьку акцію, хеппенінг, арт-об'єкти, комбіновані техніки як нові техніки і прийоми, які «задають візіоцентричний формат художньої практики» та доводять наявність Коду в українській візуальній культурі. Беззаперечною є думка, що «змістовно-сутнісне наповнення актуального мистецтва насамперед пов'язане з питанням національної ідентичності» та з соціально-політичними запитами [4].

Є. Гаращук, досліджуючи питання культури політичного протесту, вказує, що вона стала в ХХ столітті одним із головних факторів, що змінюють загальну культуру суспільства та культуру окремої особистості. Як відомо, саме поняття «культура протесту» було введено в науковий обіг в 60-х рр. ХХ століття західними і вітчизняними філософами, соціологами і психологами. Дослідниця зауважує, що «культура політичного протесту стала розглядатися як своєрідний індикатор розбіжності між сферами належного і суцього, як показник де-конструктивних процесів у суспільстві, як рівень усвідомлення необхідності змін у базових та інструментальних цінностях суспільства». Культура політичного протесту проявляє себе в колективних діях і є невідемним фактом політичного життя нашої країни. Це складна система політичних зав'язків та відносин, де «індивіди, соціальні групи перебувають у взаємодії один з одним і з політичною системою в конкретних умовах місця і часу». Далі науковиця веде мову про те, що «українська культура політичного протесту формується за рахунок трьох основних складових». По-перше вона виділяє власну політичну практику і вказує, що в Україні до політичного життя включена значна частина населення. На основі нашого досвіду, який здобуваємо, ми накопичуємо і формуємо нові традиції. По-друге – запозичення західноєвропейського та американського досвіду. По-третє «архетипічні риси української культури і соціальної ментальності» [12].

В своєму науковому доробку «Політичний акціонізм як форма мистецького вираження політичного протесту» А. Кройтор вказує, що «мистецтво класичне є вираженням ідеї, духу в матерії тобто витвір мистецтва є формою, що має символічне значення». А в акціонізмі митець є формою і символом, «що виражає ідею або заклик до дії, до роздумів над важливими питаннями соціально-політичної сфери буття». Акція, за допомогою якої митець звертається до глядача, «породжена соціальними і політичними викликами, оформлюється у візуальну дію-образ. Саме специфіка стану дії-образу створює єдність художника і його витвору» [13]. Сьогодні політичний акціонізм є однією з форм політичної активності українців. Далі політолог

вказує, що перформанс, гепенінг є формами політичного акціонізму і застосовуються і громадськими активістами, і владою як мистецькі акції.

Наша протестна культура – це спосіб постояти за себе і свою гідність і донести світові інформацію про ту страшну війну, в якій ми виборюємо вкотре свою незалежність. Митці об'єднують активну громаду навколо спільної проблеми і стають голосом для тих, хто не може себе захистити, сучасно показують і змальовують наші проблеми. Протестна культура розказує всьому світові, як ми відстоюємо вільну і незалежну державу, з якою будуть рахуватися по всьому світу.

Науковці, демонструючи філософське осмислення історії українського народу, виділяють знаки, культурні надбання епох, семантично наповнені новими формами у сучасному трактуванні. Давнє героїчне минуле нашого народу з надмогутнім прагненням людини до волі актуальне нашому сьогоденню, а воно віддзеркалює свідоме сприйняття світу з заглибленням у його образну структуру.

Висновки. Сьогодні ми спостерігаємо, як мистецтво підіймається на новий інтелектуальний рівень, а митці вдало користуються новими символами та знаками. Для наукових досліджень відкриваються можливості з'ясування значень новітніх парадигм і гіпотез. Пізнання мистецьких явищ, як і пізнання світу в цілому, є глибинним і нескінченним.

Нинішня війна з росією – це, насамперед, війна проти нашої культури. Те, як українські митці, протестуючи проти війни, змінюють формат мистецтва і виносять його на новий інтелектуальний рівень, бачить увесь світ. Відбувається переосмислення нашої історії. Наша протестна культура – це про нас, про українців. В цей час, коли спроби ворога заперечити існування нашої культури стають сильними, ми самовіддано захищаємо її та повсякчас заявляємо про себе світові. Ми по новому переосмислюємо цінності, вимальовуємо пріоритети.

Список використаних джерел

1. Білан Т. Мистецтво як чинник творчо-особистісної спрямованості освіти. *Молодь і ринок*. 2018. № 8 (163). С. 76–80.
2. Володимиров В. М. Проблеми розуміння й інтерпретації в соціальній комунікації: монографія; за наук. ред. проф. В. В. Різуна. Київ: Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2014. 623 с.
3. Кириченко О. І. Актуальні проблеми вивчення сучасного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 157. С. 70–76.
4. Ліщинська О. Кодомовний аналіз українського візуального мистецтва як метод дослідження культури постмодернізму. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Вип. 663–664. Філософія. С. 187–191.
5. Мистецька діяльність у сучасному соціокультурному просторі (25-літній творчий внесок факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка): кол. монографія / за заг. ред. Б. О. Водяного, О. С. Смоляка, З. М. Стельмашука. Тернопіль: Тернопільськ. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2018. 440 с.

6. Муха О. Я. Формування неklasичних категорій естетики для оцінювання сучасного мистецтва. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. С. 57–60.
7. Наконечна О. В. Сучасне мистецтво: зміна головної парадигми. URL: <http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4644/1/69-77.pdf>
8. Полякова В. О. Україна на мапі сучасних досліджень пам'яті. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. С. 55–59.
9. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 352 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/546/1/Рудакевич%20О.%C2%A0М.%20Політична%20культура..%20монограф.pdf>
10. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / Ін-т проблем сучасн. мист-ва Акад. мист-в України. Київ: ВХ[студіо], 2008.
11. Товтин Н. І. Культура, освіта і сучасне мистецтво в духовному досвіді особистості українського суспільства. *Освіта і наука: міжнар. наук. журн.* 2020. Вип. 1 (28). С. 155–160. URL: <http://msu.edu.ua/>
12. Гаращук Є. Поняття і сутність культури політичного протесту. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 15'2014. С.90–95.
13. Кройтор А. В. Політичний акціонізм як форма мистецького вираження політичного протесту. *Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал* / голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев ; Міністерство освіти і науки України ; Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса, 2019. Вип. 24. С. 24–33. DOI: 10.32837/apfs.v0i24.886

References

1. Bilan T. Mystetstvo yak chynnyk tvorcho-osobystisnoi spriamovanosti osvity. *Molod i rynek*. 2018. № 8 (163). S. 76–80.
2. Volodymyrov V. M. Problemy rozuminnia y interpretatsii v sotsialnii komunikatsii: monohrafiia; za nauk. red. prof. V. V. Rizuna. Kyiv: Vydavnycho-polihraf. tsentr «Kyivskyi universytet», 2014. 623 s.
3. Kyrychenko O. I. Aktualni problemy vyvchennia suchasnoho mystetstva. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. 2017. Vyp. 157. S. 70–76.
4. Lishchynska O. Kodomovnyi analiz ukrainskoho vizualnoho mystetstva yak metod doslidzhennia kultury postmodernizmu. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zb. nauk. prats*. Vyp. 663–664. Filosofiia. S. 187–191.
5. Mystetska diialnist u suchasnomu sotsiokulnomu prostori (25-litnii tvorchyi vnesok fakultetu mystetstv Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka): kol. monohrafiia / za zah. red. B. O. Vodianoho, O. S. Smoliaka, Z. M. Stelmashchuka. Ternopil: Fakultet mystetstv Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka, 2018. 440 s.
6. Mukha O. Ya. Formuvannia neklasychnykh katehorii estetyky dlia otsiniuvannia suchasnoho mystetstva. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*. 2018. S. 57–60.
7. Nakonechna O. V. Suchasne mystetstvo: zmina holovnoi paradyhmy. URL: <http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4644/1/69-77.pdf>
8. Poliakova V. O. Ukraina na mapi suchasnykh doslidzhen pam'iaty. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*. 2016. S. 55–59.

9. Rudakevych O. Politychna kultura natsionalnykh spilnot: teoriia ta metodolohiia doslidzhennia: monohrafiia. Ternopil: TNEU, 2013. 352 s. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/546/1/Рудакевич%20О.%C2%A0М.%20Політ%20ична%20культура..%20монограф..pdf>
10. Sydorenko V. D. Vizualne mystetstvo vid avanhardnykh zrushen do novitnykh spriamuvan: Rozvytok vizualnoho mystetstva Ukrainy XX–XXI stolit / In-t problem suchasn. myst-va Akad. myst-v Ukrainy. Kyiv: VX[studio], 2008.
11. Tovtyn N. I. Kultura, osvita i suchasne mystetstvo v dukhovnomu dosvidi osobystosti ukrainskoho suspilstva. *Osvita i nauka: mizhnar. nauk. zhurn.* 2020. Vyp. 1 (28). S. 155–160. URL: <http://msu.edu.ua/>
12. Harashchuk Ye. Ponyattya i sutnist' kul'tury politychnoho protestu. Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova Vypusk 15"2014. S.90-95.
13. Kroytor A. V. Politychnyy aktsionizm yak forma mystets'koho vyrazhennya politychnoho protestu. *Aktual'ni problemy filosofiyi ta sotsiologiyi : Naukovo-praktychnyy zhurnal* / Holov. red. S. H. Sekundant, vidpov. red. D. V. Yakovlev; Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny ; Natsional'nyy universytet "Odes'ka yurydychna akademiya". Odesa, 2019. Vyp. 24. S. 24-33. DOI: 10.32837/apfs.v0i24.886

Viktoriia Datsenko,

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Cherkasy State Technological University*

CHANGED ART FORMAT

Culture has many territories. The culture of our country is perceived through the vision and creativity of modern artists. Today, our Ukrainian art is political. While we fight for our independence, war culture continues to develop and change under the influence of war. However, both culture and art, without losing their value, change their formats. Significant shifts in the sphere of culture and art reveal to us a visible and deep connection with political, sociological and demographic changes, with contradictory processes.

Old aesthetic criteria lose their orientations and a different reality is built, a limitless space for free creation opens up. Contemporary art in our country before the war was sometimes unrecognized, often spontaneous, and a real art market did not function. Modern art is the collapse of an outdated paradigm and a record of the process of this collapse. Decay can be a gesture of creation. And you need to go through this process in a meaningful way.

New possibilities combine with new technologies and build new, changed art formats. Our history is being reinterpreted. Our protest culture is about us, about Ukrainians.

Keywords: *culture, modern art, current art, russian-Ukrainian war, creativity, protest culture.*